

Derleme

SOSYAL HİZMET KURULUŞLARINDA ÇOCUK VE GENÇLERİN KATILIMI

Participation of Children and Young People in Social Work Institutions

Kasım KARATAŞ*
Hakan ACAR**

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal
Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi

**Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal
Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi

ÖZET

Katılımcı demokrasi anlayışının gelişmesiyle, yurttaşlık ve katılım kavramı yeniden tasarlanmış ve tanımlanmıştır. Demokrasinin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve çağdaş yurttaşlık kavramının gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla yurttaşların planlamadan, uygulama ve karar alma mekanizmalarına kadar katılımı sağlamanın önemi anlaşılmıştır. Bu çalışmanın odağını çocuk ve gençlere hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarında katılım konusu oluşturmaktadır. Sosyal hizmet kuruluşlarından hizmet alanların yönetsel süreçlere katılması ve karar alma mekanizmalarında etkin olması gerekli ancak bir o kadar da güçtür. Makale, çağdaş yurttaşlık ve demokrasinin sürdürülebilirliği

çerçevesinde değişen çocukluk/gençlik anlayışını ve sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımı konusunu tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: *çocuk ve gençler, sosyal hizmet örgütleri, katılım*

ABSTRACT

The word “participation” and its content has been rediscovered and re-identified by the development of participatory democracy and the redesign of the concept of citizenship. Citizens’ participation to decision making processes from planning to implementation has become more important in order to ensure the sustainability of democracy and to fulfill the concept of modern citizenship.

Participation in social work institutions that provide services for children and young people is determined as the focus of this article. Client participation to administrative processes and their being effective in decision making mechanisms in social work institutions are necessary and also difficult due to the nature of the relationship. The article aims to discuss the changing child and youth paradigm and the participation of children and young people in social work institutions in the frame of modern citizenship and sustainability of democracy.

Key Words: *children and young people, social work organizations, participation*

KATILIMCI DEMOKRASİ VE GELİŞİMİ

Çağımızın demokrasi anlayışı, “katılım” kavramının ve içeriğinin bir anlamda yeniden keşfedilmesine yol açmıştır. Gelişen demokratik kültür içerisinde her zaman fazlasıyla önemsenmiş bir konu olan katılım, özellikle son birkaç on yılın “mucizevi” kavramlarından biri

olmuştur. Katılımın, günümüzde bu denli önemsenmesinde, kuşkusuz siyasal ve yönetsel alanda gelişen yeni yaklaşımların ve dönüşümlerin etkisi bulunmaktadır. Toplumsal katılımın ön plana çıkması da demokrasi anlayışının dönüşümüyle eş zamanlıdır.

Antik Yunan'da "doğrudan demokrasi"¹ şeklinde başlayan demokratik yönetim denemeleri, Batı'da Aydınlanma Çağı ve ekonomik liberalizm temelinde yükselen çağdaş ulus-devlet yapılarıyla, yeni bir anlayışa dönüşmüştür. Doğrudan demokrasiyi olanaksız kılan yeni toplumsal yapılarda parlamenter (temsili) demokrasi, daha çok işlevsellik kazanmıştır. Buna karşılık temsili demokrasilerin zaman içerisinde kimi önemli eksikliklerinin görülmesi üzerine, toplumda ağırlığı olan çevrelerin daha etkin söz sahibi olmaları mekanizmalar aranmaya başlanmıştır. Temsili demokrasi kavramı üzerinde yürütülen tartışmalar, katılımcı demokrasi kavramının² doğmasına neden olmuş ve demokrasi

¹Eski Yunan'da nüfusun en çok % 20'sini oluşturan bir azınlığın kendi kendini yönetmesi anlamında bir doğrudan demokrasi deneyimi yaşanmıştır (Ertan, 2002: 205).

²Antik dönem kent devletlerinde kararlar, o kentlerde yaşayan yurttaşların tamamının söz ve oy haklarına dayanıyordu (Bugün buna doğrudan demokrasi de deniyor). Ancak daha sonra kent devletlerinin büyümeleri, birleşmeleri sonucunda yurttaşların kararlara doğrudan katılımı olanaksız hale geldi. Buna karşılık çağdaş toplumlar halkın yönetime katılımını, halkın seçtiği temsilcileri yönetime katarak (dolaylı katılım) sağlamaya başladılar. Söz konusu dolaylı katılımın günümüzde önemli sorunlar yaşadığı söylenebilir. Örneğin yurttaşlar seçtikleri temsilcileri her zaman tanımamakta ve giderek onlara yabancılaşmaktadır. Bu gün dolaylı katılıma dayalı temsili demokrasinin dayandığı katılım süreçleri ciddi şekilde tartışılmaya başlandı.

kültürünün gelişmesi ve korunması için yeni araçlar ortaya çıkmıştır. Katılımcı demokrasi, yeni bir yurttaşlık dizgesini yaratmayı amaçlamaktadır. Küreselleşme adı verilen siyasal, ekonomik ve toplumsal sürecin her zamankinden daha çok ideolojik destek kazandığı 1980'li yıllardan sonra "katılım ve demokrasi" tartışmalarının bu anlayış çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Katılımcı demokrasi kuramının, klasik demokrasi (veya liberal demokrasi) düşüncesine bir tür meydan okumak olduğu ileri sürülmektedir. Bu yaklaşım, temsil etme yerine katılımı ön plana çıkartmakta olup, sosyal etkinlikleri, demokrasiyi kurmanın merkezi ögesi olarak görmektedir. Demokrasi, katılıma dayanan bir siyasal düzen olarak kavramsallaştırılmakta, sivil toplum ise devlet uygulamalarını değiştirmek için etkinliklerin baş arenası olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan, bir sonuç olarak, demokrasinin varlığında ancak halkın katılımı, halkın rızası, hesap verebilirlik ve hakların kullanımı, tolerans ve çoğulculuk olduğu zaman söz edilebilecektir (Grugel, 2003:249–250; akt: Yıldırım, 2004: 44). Benzer bir biçimde demokrasinin performansını belirleyen temel unsur "yurttaşların siyasete etkin katılımı yani yurttaşlık bilincine sahip olmaları" olarak ifade edilmektedir (Güldiken 1996: 32, akt: Aslan ve Kaya, 2004: 214). Katılımcı demokrasi anlayışı, temelde toplumlarda kalıcı ve sürdürülebilir bir demokrasi kültürü yaratma amacını taşımaktadır ve bu amaç yolunda ilerleyen toplumlarda, "yurttaşların devlet yönetimine ilgi duymaları, her düzeydeki yönetim işlerine katılımları, başkalarının fikirlerine saygı duymaları, sosyal yapıdaki farklılıklara karşı hoşgörülü olmaları, emir alıp vermekten çok eşitlikçi ilişkiler içinde olma-

ları” beklenmektedir (Uygun, 1996: 47, akt: Cılga, 2004: 7).

Katılımcı demokrasinin en temel özelliği yurttaşların bilgilenebilmeleridir. Katılımcı demokrasinin gelişimi, devlet yapılanmasının ve aynı zamanda yurttaş sorumluluklarının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu süreçte, yönetsel yapıların, tüm süreçleri daha saydam hale getirilmeli ve eş zamanlı olarak yurttaşların yönetsel süreçlere ilişkin bilgi sahibi olabilecekleri platformlar kurulmalı ve düzenlemeler yapılmalıdır. Bu anlayışta, bilgi sahibi olma/bilgiye ulaşma ve yurttaş sorumlulukları konusu ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, yurttaşların, kendilerini ilgilendiren konular hakkında bilgi sahibi olmaları ve ilgili karar alma mekanizmalarına katılabilmeleri temeldir. Nitekim katılım kavramının, “bir toplumda yaşayan bireylerin, kendilerini ilgilendiren karar ve uygulamalara, sorunun belirlenmesinden kararın oluşturulmasına ve uygulanmasına dek her düzeyde bireysel ya da örgütlü olarak ortak olabilmesi”, “toplumun dinamizminin, insanların tercihlerinin ve tercihlerindeki değişmelerin kesintisiz bir biçimde siyasal karar verme sürecini etkileyebilmesi” gibi tanımları bulunmaktadır (Şaylan, 1998: 84-85).

Nitekim günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle insanlar yerelden evrensele her düzey ve ölçekte sorunların belirlenmesine ve çözümüne katılmayı istemekte, bu yöndeki örgütlü talepler giderek karar alma süreçlerini daha fazla etkilemektedir.

ÇAĞDAŞ ÇOCUKLUK VE GENÇLİK ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

Çocuk, fiziksel ve sosyal bir gerçeklik olarak her ne kadar insanlık tarihi ile

özdeşleştirilse de insanın gelişim evreleri içinde özel bir dönem olarak tanımlanan çocukluk, yeni bir kavram sayılır. 18. Yüzyılda, Aydınlanma Düşüncesinin de etkisiyle, çocukların eğitimi konusunda ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, çocukları yetişkinlerden farklı bir ele alışı gerektirmiştir. 20. Yüzyılda çocuklara yönelik yürütülen bilimsel çalışmalar onları anlamamızı kolaylaştırmış ve çocukluk dönemi insanın gelişim evreleri arasındaki özel yerini almıştır (Karataş, 2000).

1900'lerin ilk yıllarına kadar çocukluk ve gençliğin yetişkinlikten farklı olarak algılandığını söylemek zordur. Çocukluğun/gençliğin özel koruma gerektiren bir gelişim dönemi olduğu oldukça geç kabul edildiği için, uzun yıllar çocuklar ve gençler “küçük yetişkinler” (little adults) olarak görülmüştür. Öyle ki “Antik Çağ’da ve Ortaçağ’da çocuklar yedi yaşından itibaren yetişkinler dünyasına katılmışlardır. Yetişkinlerle aynı giysileri giymiş ve aynı oyunları oynamışlardır” (Neydim, 2006: 120).

Çocukların ve gençlerin, özel gereksinimleri olan ayrı bir toplumsal grup olduğunun bütünüyle kabul edilmesi, neredeyse 20. Yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. 19. Yüzyılda ortaya çıkan sanayileşme olgusu, toplumsal yapıyı temelinden değiştirmiş ve ortaya çıkan ekonomik ilişki kalıpları, çocukluğun ve bir anlamda gençliğin ayrı gelişim dönemleri olarak tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Çağdaş toplumların ortaya çıkarttığı yapı içerisinde, çocukların eğitilmeleri ve karmaşık toplum gereksinimlerine yanıt verecek düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekiyordu. Bunun sağlanması için de çocukluğun/gençliğin yetişkinlikten ayrıştırılması, çocukların/gençlerin özel gereksinim-

lerinin tanımlanması ve korunmaları önem taşımaktaydı.

İnsanlık 20. Yüzyıla büyük savaşlar ve bu savaşların yıkıcı sonuçlarıyla girdi. Birinci Dünya Savaşı sürerken, savaş sonrasında barışı kalıcı kılabilmeyen yolları aranmaya başlandı ve bugünkü Birleşmiş Milletlerin temeli sayılabilecek olan Milletler Cemiyetinin kurulması kararlaştırıldı. Çocukları her türlü ihmal ve istismardan korumak ve onları her durumda yetişkinlerden ayrı ve özel olarak korumak gerekliliğinden hareket edilerek "Cenevre Beyannamesi" adıyla bir "Çocuk Hakları Bildirgesi" hazırlandı. Bu Bildirge 26 Eylül 1924'te "Milletler Cemiyeti Genel Kurulu"nda benimsendi. Her ne kadar çocukları, özellikle çalışma yaşamında, korumayı amaçlayan kimi çabalar, daha 19. Yüzyılda başladyısa da sözü edilen Bildirgede, doğrudan çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmalarını amaçlayan ilkeler yer alıyordu ve bu Bildirgeyi imzalayanlar arasında Gazi Mustafa Kemal de vardı (Karataş, 2000).

1920'li yıllardan başlayan toplumsal değişim süreci içinde bugün gelinen noktanın küçümsenmeyecek kazanımları içerdiğini vurgulamak gerekmektedir. 1924 yılında, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ile başlayan çocukluğun tanımlanması süreci, 20. Yüzyılda çocuk haklarının uluslararası arenada tartışılması ve gündemde tutulmasında önemli rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile kesintiye uğrayan, uluslararası planda yürütülen çocuk hakları temelli çalışmalar, savaş sonrası kurulan Birleşmiş Milletler'in (BM) önderliğinde sürdürülmüştür. Cenevre Bildirgesinin canlandırılması amacıyla 1959 yılında, BM Genel Kurulunda, Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edil-

miş, 1979 yılında ilan edilen Dünya Çocuk Yılında başlatılan çalışmalar 20 Kasım 1989 yılında, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin³ BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır (Müftü, 1997:1 8–19). Böylece çocuğun hukuksal, toplumsal ve eğitsel kurumlar aracılığıyla, kâğıt üzerinde de olsa daha üst düzeyde korunur hale gelmesi sağlanmıştır. Bu tarihsel gelişimde İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarda gelişen sosyal devlet uygulamalarının da önemli rolü olmuştur.

Çocukları ve gençleri çevreleyen sorunlar ortadan kalkmasa da çocukluğun özel korunma ve bakım gerektiren bir gelişim dönemi olduğu gerçeği tartışmasız kabul edilmektedir. Bu, yeterli olmasa da geçtiğimiz yüzyıldan bu yana elde edilen en önemli ilerleme olarak kabul edilebilir. Bu değişimin en önemli sonucu çocukların ve gençlerin çağdaş toplumun bir yurttaşı olarak özel hakla-

³"Sözleşme, çocukların insan hakları yasasıdır. Sözleşme, çocukların yeteneklerini özgürce geliştirebilecekleri olanakları ve sağlanması gereken ortamı tanımlamaktadır. Çocukların yetiştirilmesinde toplumun, devletin ve ailenin sorumlulukları yeni ilke ve standartlarla açıklanmıştır. Çocuk hakları sözleşmesi çocuğa yönelik bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. Çocukların yetiştirilmesinde devletin ve ailenin sorumluluklarını vurgulamaktadır. Çocuğun yaşatılması, korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda aile kurumu; kamusal alanın içinde öncelikli kurum olarak ele alınmaktadır. Devlet, aile kurumuna destek olan ve geliştiren organdır. Aile içinde ve çevresinde bütüncül bir yaklaşımla aileyi ve çocuğu desteklemek ana işlevdir. Çocukları ve gençleri bir sosyal kategori olarak görmek çocuk hakları sözleşmesinin en önemli boyutudur. Sözleşmenin hedef kitlesi tüm çocuklar ve gençler ve özel olarak korunması gerekenlerdir. Sözleşme çocukların toplumsal konularını ve içinde yaşadıkları yakın toplumsal ortamın koşullarını ve olanaklarını geliştirmeyi hedeflemektedir" (Cılga 1999:1-4).

rı olan özneler⁴ haline gelmesi olmuştur (Agathones 1996: 406). Sözleşme, bir yanda çocukları yetişkin korumasından yararlandırırken, biryandan da uluslararası hukuk düzeyinde hakların öznesi durumuna getirmiştir (Lansdown, 2001, akt: Brady, 2007: 32). Çağdaş bakış açısına göre “çocuklar, kendi sosyal çevrelerinde etkin ajanlardır; savunmasız oluşları nedeniyle çocukları korumak için tasarlanan faaliyetlerin pasif yararlanıcılarından çok, etkin aktörleridir (Sanders ve Mace, 2006: 91-92). Dolayısıyla, çocuklar kendi sosyal yaşamlarının olduğu kadar çevrelerindeki kişilerin yaşamlarının ve içinde yaşadıkları toplumun belirleyicisi ve kurucusudur ve öyle görülmelidir. Çocuklar toplumsal yapı ve süreçlerin edilgen özneleri değildir” (James ve Prout 1990: 8, akt: Sanders ve Mace, 2006: 92). Böylece, yurttaşlık kavramı, sadece yetişkin dünyasına ait bir kavram olmaktan çıkmış, çocuk ve gençlerin de hakları olan bireyler olarak kabul görmeleri sağlanmıştır. Bu dönüşüm ile birlikte çocuk ve gençlerin toplumun eşit üyeleri, yani yurttaşları olarak kabul edilmesi gerçekleşmiştir. Bu kabul ediş, çocukların ve gençlerin birer yurttaş ve birey olarak toplumsal sözleşmede yazılı haklarını kullanabilen, toplumsal kurallar

üzerinde söz sahibi olan ve en önemli toplumsal yaşama etkin bir biçimde katılabilen üyeler olmasını sağlamıştır. Çocuklar ve gençler açısından, 1924’te başlayan sürecin en önemli sonucu ve aynı zamanda kazanımı da bu olmuştur. Böylece, “modern devletin görevi, çocuğun güvenliğine özen göstermek bakımından yalnızca ana babayı desteklemek ve denetlemek değil, aynı zamanda çocukların yetenekleri doğrultusunda gelişmelerini güvence altına alarak, onların ekonomik ve sosyal refahını da sağlamak” şeklinde yeniden tanımlanmıştır (Akyüz 1999: 491).

Bu yeni tanım/tasarım, uluslararası ve ulusal düzeydeki politika ve hukuk belgeleri ile de pekiştirilmiştir. Özellikle gelişmiş demokrasilerde çocuk ve gençlerin katılımının önündeki engellerin birer birer kaldırıldığını⁵ ve toplumsal bakışın yeniden düzenlendiğini görmek olanaklıdır. Örneğin Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 12. maddesinde “Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanınır” denmektedir.

⁴Güncel çalışmalar bu değişimi iki temel varsayım üzerine inşa etmektedir. Öncelikle, çocuklar mal ve hizmetlerin tüketicisidir ve büyüyen tüketici hareketi çerçevesinde, çocukların kendi tercihlerini uygulama ve mal ve hizmetlerin doğasını ve kalitesini etkileyebilme hakları bulunmaktadır (Sinclair, 2004, akt: Brady, 2007: 32). Öte yandan, sosyolojide giderek artan sayıda çalışma, çocukluğun ailenin bir alt parçası olarak ele almak yerine, çocuğun yaşamını bir bütün olarak ele alan, çocukları kendi kültürleri ve karakteristikleri olan bağımsız bir sosyal grup olarak ele almaktadır (Jans, 2004; Torrance, 1998, , akt: Brady, 2007: 32).

⁵Buna karşın gelinen noktanın çocuk ve gençlere yönelen bakışı bütünüyle değiştirdiğini söylemek yanlış olur. Örneğin Değirmencioğlu (2008: 31), temsili demokrasilerdeki bilindik yaş sınırları sorununun ötesine geçilerek... sözü edilen „genç insan sorununun, yani yetişkin sayılmayan insanların toplumda sahip olabilecekleri roller ve güç sorunlarının çok daha derin olduğunu göstermektedir demektedir. Değirmencioğlu’na göre kamusal süreçler açısından önemi tartışılmaz olan kamu yönetiminde çocuklar ve henüz reşit olmayan gençler neredeyse tümüyle yok sayılmaktadır.

Bu değişimi yansıtan belgelerden birisi de Avrupa Komisyonu (2001) tarafından hazırlanan „Beyaz Kitap“tır. Beyaz Kitap'ın Önsözü şu ifadelere yer vermektedir: “Genç Avrupalıların söyleyecek birçok sözü var; gençler ekonomik değişimlerden, demografik dengesizliklerden, küreselleşmeden ve kültürel farklılıklardan öncelikli olarak etkilenen kişilerdir. Gençlerin, yeni belirsizlikler ortaya çıkarken, yeni sosyal ilişki biçimlerini yaratmalarını, dayanışmayı göstermenin yeni yollarını bulmalarını veya farklılıklarla baş etmelerini ve farklılıklar arasında zenginleşmeyi sağlamalarını bekliyoruz”. Beyaz Kitap'ta yer alan bu ifadeler değişen çocukluk ve gençlik anlayışını oldukça iyi bir biçimde yansıtmaktadır. Yeni anlayış gençlerin yalnızca söz söylemelerini değil aynı zamanda var olan toplumsal koşullara etki etmelerini beklemektedir. Bu da demokrasinin sürdürülebilirliğinin garanti altına alınmasının temel taşlarından birisi olarak değerlendirilebilir.

Diğer bir temel belge ise 2003 yılında kabul edilen Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı'dır. Şart'ın Önsözünde gençlerin, diğer herhangi bir yaş grubuna dâhil bireyler gibi, yaşadıkları belediyeler ve bölgelerin yurttaşı oldukları ve bu nedenle her türlü toplumsal katılımdan yararlanmaları gerektiği ve gençlerin, özellikle yerel ve bölgesel yaşama katılım olmak üzere, demokratik yaşamın gelişmesindeki rollerinin onaylandığı ve kabul edildiği belirtilmektedir.

Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı temel ilkeleri ise şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Gençlerin yerel ve bölgesel yaşama katılımı, yurttaşların yerel toplumsal yaşama katılımına ilişkin olarak Bakanlar Komitesinin Rec (2001) 19 sayılı Tavsiye Kararında belirtilen, yurttaşların kamu yaşamına katılımına ilişkin küresel politikanın bir parçasını oluşturmalıdır.
2. Yerel ve bölgesel yönetimler bütün sektörel politikaların bir gençlik boyutu olmasının gerekliliğine inanmışlardır. Bu nedenle bu şartın kurallarına uymayı ve gençler ve temsilcileriyle istişare ve işbirliği yaparak çeşitli katılım biçimlerini uygulamayı üstlenirler.
3. Bu şartta önerilen ilkeler ve çeşitli katılım biçimleri, ayırım yapmaksızın bütün gençler için geçerlidir. Bunun gerçekleştirilmesi için de toplumun daha dezavantajlı kesimlerinden gençlerin yerel ve bölgesel yaşama katılımının desteklenmesine özel önem verilmelidir.

SOSYAL HİZMET KURULUŞLARINDA ÇOCUK VE GENÇLERİN KATILIMI

Birey olarak çocukların ve gençlerin kendilerini etkileyen kararlara ve çocuk hizmetlerinin sunumunu sağlayan kuruluşlara katılımı son yıllarda hükümetlerin uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerde önceliği haline gelmiştir. Katılımcı demokrasi ve demokrasinin sürdürülebilirliği kavramları, çocuk ve gençlerin toplumsal yaşama etkin birer yurttaş olarak katılmalarının önünü açmıştır⁶.

⁶Bu durumun ortaya çıkmasında giderek artan sayıda çocuk ve gencin toplumsal olaylara ilgisiz kalması ve temel vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmemesinin etkisi olduğunu söylemek

Gerçekten de birçok Batı ülkesinde hükümetler çağdaş yurttaşlık kavramının bir parçası olarak gençlik katılımını genişletmeyi savunmaktadır. Öyle ki gençlik katılımını artırmanın, gençleri güçlendireceğini söylemek, bir politika klişesi⁷ haline gelmiştir (Bessant, 2004: 387). Buna karşılık çocukların yurttaşlığı gibi çocuk ve gençlerin katılımı da son derece karmaşık bir kavram olarak gelişmektedir (Sanders ve Mace, 2006: 90). Çocuk ve gençlerin katılımına yapılan vurgunun artması sosyal hizmet mesleğinde de katılım konusunun gündelliğini artırmaktadır. Müracaatçı katılımı (client participation) üzerine yapılan çalışmaların yaygınlaşmaya başlaması bunun en önemli işareti. Sosyal hizmet mesleği bireylerin, grupların ve toplulukların güçlendirilmesi, özgürleştirilmesi ve iyilik hallerinin-refahlarının (wellbeing-welfare) geliştirilmesi ile ilgilenir. Tüm bunları, sosyal değişmeyi etkileyerek yapar. Uygulamasının temelinde, insan davranışı ve sosyal sistemlere ilişkin bilgi ve insan hakları ve sosyal adalet ilkesi yer alır. Bireyin, toplumun ve çevrenin gelişimini sağlamak amacıyla yürütülen çalışmalarda temel kaygı, insan haklarının sağlanması ve böylece sosyal adaletin gerçekleştirilmesidir. Sosyal hizmet, gerek sosyal politikaların oluşturulması gerekse bu politikalarla uyumlu yasal düzenlemelerin, kurumsal örgütlenmenin ve hizmet modellerinin geliştirilmesinde toplumun

bilinçli katılımını sağlamayı ve toplumun yararına savunuculuk yapmayı, mesleğin temel ilkeleri arasında sayar. Sosyal hizmet mesleğinin doğrudan insan gereksinimleri üzerine odaklanması kendisine “eşsiz bir toplumsal konum” sağlamaktadır (Johnson ve Yanca, 2007).

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı gibi sosyal hizmet mesleği, doğrudan toplumsal refahı artırmaya çalışır ve bu onun ayırıcı özelliklerinden biridir. Sosyal hizmet mesleğinin temelindeki felsefe, katılım konusunun mesleki uygulama içinde olmazsa olmaz bir yere sahip olmasını gerektirmektedir. Katılım penceresinden bakıldığında, sosyal hizmet uygulaması sürecinde, müracaatçı (client) ve sosyal hizmet uzmanı ilişkisi son derece özeldir. Sosyal hizmet mesleği, bireylerin sosyal işlevselliklerini yeniden sağlamaya ve sosyal adaleti güçlendirmeye çalışırken müracaatçının kendi kendine karar vermesi (self determination) ilkesine bağlı kalır. Açıkçası, sosyal hizmet müdahalesi, müracaatçının, ya da diğer bir ifadeyle hizmet alanın, etkin olduğu, sürecin planlanmasından uygulanmasına kadar tüm karar alma mekanizmalarına katıldığı bir süreci yansıtmaktadır. Sosyal hizmet müdahalesinde uzman ve müracaatçı ilişkisi, alışılmış bir yardım ilişkisinden ötedir ve daha çok değişim için birlikte çalışma vurgusunu içerir. Bu süreçte müracaatçının soruna bakış açısı ve algısı temel alınır ve mesleki literatürde bu durum, “müracaatçının bulunduğu yerden başlamak” olarak tanımlanır. “Sorunu müracaatçının bakış açısından tanımlamanın ve müracaatçıyla birlikte, bu sorun için birlikte çalışıp çalışmayacaklarına karar vermenin özellikle önemli olduğu ifade edilmektedir. Müdahale sürecinin mü-

yanlıştır. Özellikle batı demokrasilerinde giderek düşen oy kullanma oranları bu durumun en açık kanıtını oluşturmaktadır.

⁷Buna karşın bir çok toplumda nüfusun önemli bir bölümünü (Türkiye gibi genç nüfuslu toplumların yarısını) oluşturan çocuklar ve gençler, birer yurttaş olarak kamu yönetimi alanında göz ardı edilmektedir (Checkoway ve ark., 2003; akt: Değirmencioğlu, 2004).

racaatçının bakış açısına göre yapılandırılması önemlidir” (Horejsi, 1973 akt: Johnson ve Yanca 2007: 158).

Sosyal hizmet müdahalesinde yardım alan ve yardım eden ilişkisi olabildiğince eşitlikçi bir bakış açısıyla yapılandırılmış ve sürecin yönetimi “birlikte çalışma” kurgusu üzerine oturtulmuştur. Ancak müdahale sürecinde sosyal hizmet uzmanı-müracaatçı ilişkisinin her zaman “tam katılım” üzerine şekillenmediği de bir gerçektir. Littell ve Tajima (2000; akt: Dawson ve Berry 2002: 297) müracaatçı katılımının iki farklı biçimini tanımlamıştır: İşbirliği ve uyma (itaat etme). İşbirliğinde, müracaatçı hem tretman planına hem de tretman planıyla ilişkili anlaşmalara katılır. Tretman planı aynı zamanda sosyal hizmet uzmanı ve kurumun uygulamaları tarafından da etkilenebilir. Müracaatçının uyma (itaat etme) davranışı göstermesi ise randevulara gelmesi, görevleri tamamlaması, sosyal hizmet uzmanıyla ve diğerler ilgililerle işbirliği yapması gibi davranışları içerir. Anlaşıldığı gibi sosyal hizmet müdahalesi sürecinde katılımın sağlanması, mesleki ilişkinin doğası gereğidir. Ancak katılımın nasıl ve hangi düzeyde olacağı konusu farklılık gösterebilmektedir.

Öte yandan, sosyal hizmet müdahalesi sürecinin ve sunulan hizmetlerin müracaatçı katılımı sağlanmaksızın “etkili” olamayacağı konusunda da görüş birliği bulunmaktadır. Örneğin, Dawson ve Berry (2002: 297), “hizmetlerin, sadece müracaatçıların tam katılımıyla etkili olabileceğini” ifade etmektedir. Literatürde, müracaatçı katılımının artmasının iki temel etkisinden söz edilmektedir. Birincisi, “müracaatçıların istek ve gereksinimleri konusunda bilgi sağlanması yoluyla hizmet kalitesinin ve çeşit-

liliğinin artırılması, ikincisi ise müracaatçıların, kendilerini doğrudan etkileyen sosyal hizmetler alanındaki karar alma süreçlerinde etkisinin artırılmasıdır” (Sanford, 1980: 153–154). Çocuk koruma sistemini düzenleyen yasal düzenlemelerde de müracaatçı katılımına yapılan vurgu giderek artmaktadır. Örneğin, Galler Ulusal Kongresi de (Working Together to Safeguard Children, National Assembly for Wales, 2000b; akt: Sanders ve Mace, 2006: 92) çocuk koruma sistemine dâhil olan çocukları ve gençleri dinlemenin ve onların görüşlerinin, sürecin çeşitli aşamalarında nasıl dikkate alınacağını tartışılmasının önemine işaret etmektedir. Türkiye’de 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun dördüncü maddesinde de katılım konusuna dikkat çekilmektedir: “Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması ve çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması” yasanın dayandığı temel ilkeler arasında yer almaktadır (md. 3/a, d).

Bu noktada, genelde müracaatçı katılımının, özelde ise çocuk ve gençlerin katılımının sağlanması gerekliliği yönündeki ortak söylem gözden kaçırılmamalıdır. Bununla birlikte, özellikle çocuk ve gençlerin sosyal hizmet müdahalesi süreçlerine ve hizmet sunumuna katılımı konusu, karmaşıklığını korumaktadır. Konunun somutlaştırılmasının güçlüğü ve bu karmaşıklık, özellikle belirli bir yönetim geleneği olan kamu kurumlarında çocuk ve gençlerin katılımı konusunun göz ardı⁸ edilmesine yol

⁸Kamu sistemi içinde yer alan sosyal hizmet kurumlarını bu genellemeden bir miktar da olsa ayrı tutmak gerekir.

açabilmektedir. Değirmencioğlu (2008: 24), kamu yönetimi alanında bilimsel saygınlık açısından orta sıralardaki, birçok bilimsel endekste yer alan, hem teorik hem de araştırma makalelerine yer veren ve İngilizce olarak yayımlanan "Journal of Public Administration Research" adlı dergiyi incelemiş ve "derginin internetten ulaşılabilir olan hiçbir makalesinin özetinde "çocuk" "genç" (İngilizcedeki tekil veya çoğul halleri veya yakın terimler olarak) gibi kavramların yer almadığını belirlemiştir. Değirmencioğlu, "kamu yönetimi alanında prestijli bir dergide, özetle, nüfusun önemli bir bölümü, hatta Türkiye gibi genç nüfuslu toplumların yarısını oluşturan, ama her halükarda aslında birer yurttaş olarak kamu yönetimi alanının bir parçası oldukları açık olan önemli sayıdaki bir kesimin göz ardı edildiğini söylemektedir (Checkoway ve ark., 2003, akt: Değirmencioğlu, 2004a, 2004c).

Kurumsal düzeyde sıkça yapılan temel yanlışlık, çocuk ve gençlerin katılımının, faaliyetlere katılım ile sınırlandırılması ve katılım düzeyinin bu şekilde ölçülmeye çalışılmasıdır. Diğer bir sorun ise katılımı sağlamak için yürütülen işlemlerin ve çalışmaların izlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda var olan eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Örneğin Oldfield ve Fowler (2004, akt: Revans, 2007), İngiltere'de çocukların ve gençlerin katılımı konusunda yaptıkları bir haritalandırma çalışmasında, katılım düzeyinin incelenebilmesi için ancak sınırlı sayıda formal izleme-değerlendirme prosedürünün var olduğunu görmüşlerdir.

Çocuk ve gençlere hizmet veren kurumlardaki katılım düzeyine ilişkin çalışmalar da genellikle katılımın yetersiz düzeyde kaldığını göstermektedir.

Örneğin, çocuk koruma sisteminde katılım düzeyini ölçmeye çalışan çalışmaların sonuçlarını inceleyen Barford ve Wattam (1991, Barford, 1993) çocuk ve gençlerin süreç içerisinde marjinalize olduğunu ifade etmektedir. Holland (2001) yaptığı bir çalışmada müracaatçı ile yürütülen mesleki uygulamaya ilişkin değerlendirme raporlarını incelemiştir. Parton ve arkadaşları (1997) ise çalışmalarında, vaka dosyalarını incelemiş ve çocukların duyuğu ve isteklerinin nasıl yansıtıldığını araştırmıştır. Her iki çalışmanın sonucunda da çocukların görüşlerinin sınırlı bir bölümünün yansıtıldığı ve yetişkin bakış açısına göre yorumlandığı ortaya çıkmıştır.

Çocuk ve gençlerin katılımı konusunda yaşanan pratik sorunlar ise iki temel üzerine şekillenmektedir: Bunlardan ilki, diğer toplumsal yapılarda da olduğu gibi, çocukların ve gençlerin katılımının nasıl sağlanacağına somutlaştırılmasıdır. İkincisi ise özellikle çocuk koruma sisteminde var olan güç dengesizlikleriyle ilişkilidir. Davis ve Edwards (2004 akt: Brady, 2007: 33) konuyla ilişkili olarak, sosyal hizmet uygulayıcılarının katılımının "iyi bir şey olduğu" konusunda uzlaşma içinde olduklarını; ancak neyin katılım olarak kabul edileceği, katılımın amacı ve katılımın sosyal dışlanmayı nasıl etkileyeceği gibi konularda belirsizlikler olduğunu ifade etmektedir.

Katılımın nasıl gerçekleşmesi gerektiği konusunda yaşanan sorun temelde çocukların ve gençlerin yaşları ve sahip oldukları deneyimler açısından etkin birer yurttaş olarak kabul edilmemeyle ilişkilidir. Etkin birer yurttaş olarak algılanmayan çocuk ve gençlerin hizmete katılımı konusu, bütünüyle sorunlu bir sürece dönüşebilmektedir. Davis

ve Edwards (2004, akt: Brady, 2007: 32-33) da politik tartışmalara katılmak için öncelikle çocuk ve gençlerin yeterli bilgiye ve yeterliliğe sahip olmadıkları şeklindeki baskın görüşün değişmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Wells, (1993, akt: Sanders ve Mace, 2006: 94) de benzer bir biçimde, çocuk koruma sisteminde çocuğun yaşının ve kavrama kapasitesinin yetersiz olmasının (özellikle yaşça küçük olanlar ve öğrenme güçlüğü olan çocuklar için) çocuğun karar alma sürecinden dışlanmasının temel gerekçesi olarak kullanıldığını belirtmektedir. Schofield ve Thoburn (1996) kavrama yetersizliğinin, güç bir karar verme sürecinde, çocuğun süreçten dışlanmasının gerekçesi olarak kullanılmaması gerektiğini, buna karşılık çocuk ve gençlerle olasılıkları tartışarak ve onlara bilgi sunarak, onların durumu kavramalarını arttırmak gerektiğini ifade etmektedir.

Dolayısıyla, yetişkinler, çocuk ve gençlerin etkin katılımını sağlamanın yollarını bulamadıkları için, onların anlama ve kavrama kapasitelerinin yeterince gelişmemesini gerekçe göstermektedirler. Sadece bu bakış açısının değiştirilememiş olması dahi, çocuk ve gençlerin mevcut haklardan yeterince yararlanamamaları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla katılımın önündeki en büyük güçlüğün, yetişkinler tarafından konulan görünür ya da görünmez engeller ve yeterince saydam olmayan kurumsal yapılar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Değirmencioğlu (2008) da benzer bir biçimde “karmaşık güç ilişkileri içerisinde yer almaları hemen hiç mümkün olmayan çocuklar ve gençlerin, tıpkı diğer güçsüz kesimler gibi, yeterince sivilleşmemiş toplumsal

dinamikler içerisinde ciddiye alınmayacakları açıktır” demektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi katılımın önündeki diğer bir sorun da çocuk koruma sisteminde var olan güç dengesizlikleriyle ilişkilidir. Bilindiği gibi katılımı sağlamanın öncelikli koşulu eşitliğin sağlanmasıdır. Bu nedenle demokratik bir anlayışla, her bir bireyin eşit yurttaşlar olarak toplumsal yapıda yer almalarını sağlamak, katılım için olmazsa olmaz koşuldur.

Oysa özellikle çocuk ve gençlere hizmet veren bazı kuruluşlarda, çocuk ve gençlerle eşitlik temelinde mesleki ilişki kurmak, son derece güçtür. Örneğin, ciddi travmalar (anne-babanın kaybı, yoğun istismar deneyimi, aile içi şiddet vb.) sonucunda sosyal hizmet uzmanıyla karşılaşan bir çocuk veya gencin, sürecin planlanmasına ve karar alma mekanizmalarına katılabilmesi, genellikle olanaksız olarak görülmektedir. Örneğin Brown (2006: 294), “fuhuş sektöründe yer alan gençlerin, karar alma mekanizmalarına dâhil olamayacak kadar savunmasız ve kaotik oldukları” şeklinde sık görülen bir algılamının varlığından söz etmektedir. Sosyal hizmet kurumlarından gündüzlü ya da yatılı hizmet alan çocuk ve gençlere ilişkin de bu tür bir önyargının var olduğu açıktır. Sosyal hizmet kurumlarının müracaatçıları olan çocuk ve gençlerin (sokak çocukları, çeşitli istismar deneyimi yaşayan çocuklar, vb.), hizmetin planlanmasına ve uygulanmasına katkı sağladığı örnekler sınırlıdır. Oysa sokak çocuklarıyla ilgili türlü deneyimler göstermektedir ki “çocuklar, bireysel tarihlerine, duygularına ve görüşlerine saygı duyulması gereken yetenekli, üretken insanlardır. Bundan dolayı projeler, çocuklar için değil çocuklar ile

çalışma şeklinde düşünölmeli; olabilecek en yüksek katılımı teşvik etmeli ve sağlamalıdır (Ennew, 2003: 6).

Kabul etmemiz gerekir ki sosyal hizmet kurumlarının müracaatçıları genellikle örselenmiş, yoksul ve toplumsal dışlanmaya maruz kalan grupların üyelerinden oluşmaktadır. Dolayısı ile bu tür grupların katılımını sağlamanın zor ve hatta olanaksız olduğunu düşünmek olanaklıdır. Açıkçası çocuk ve gençlerin katılımının sağlanması konusunda hazır bir reçete olmadığı gibi uygulamadaki belirsizlikler de sürmektedir.

ÇOCUKLARIN KATILIMI NASIL SAĞLANABİLİR?

Katılımcı uygulama, yalın olarak, “çocukların ve gençlerin yaşamlarıyla ilgili konularda, seslerinin duyulur olması” anlamına gelmektedir. Ancak bu tanımın karşılığı, uygulamada nasıl sağlanabilir? Bu sorunun yanıtını vermek, katılım konusunda biraz akıl yürüten herkes için zordur. Ancak, çocuk ve gençlerin katılımının nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıt aramak ve katılımı sağlamak için çalışmak, temelde bir anlayış değişikliğini gerektirir. Bu anlayış değişikliği öncelikle konunun doğru anlaşılmasını gerektirmektedir.

“Çocuklar ve gençler kendileri ve dış dünya hakkındaki görüşlerini erken yaşlarda oluştururlar. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. Maddesi, yetişkinlerin çocukları ne ölçüde duyabildikleri ve görüşlerini ifade ettiklerinde, ne kadar değer verdikleri hakkında düşünmelerini gerekli görmektedir. Sözleşme, yetişkinlerin, çocukların görüşlerini dikkate almaları için, minimum bir yaş oluşturmak yerine yaşı ve kişisel koşulları ne olursa olsun, tüm çocuklara görüşlerini

ifade etme ve bunların dikkate alınması hakkını güvence altına almaktadır”. Bu anlayış değişikliği, yetişkinlerin uzun yıllar önce öğrendikleri ve içselleştirdikleri değerleri ve davranış kalıplarını yeniden gözden geçirmelerini ve yeni beceriler kazanmalarını gerektirmektedir. Örneğin katılım, ilk önce bilgi paylaşımını ve dinlemeyi gerektirir. Çocukların ve gençlerin katılımını sağlamak için onlara kulak vermek gerekir. Ancak, “çocukları dinlemeyi öğrenme, bir beceridir. Her yetişkin doğuştan bu beceriye sahip olmaz ve bu nedenle Çocuk Hakları Komitesi, çocuklarla doğrudan ilişki kuran avukatlar, sağlık ve sosyal hizmet profesyonelleri (doktor, sosyal hizmet uzmanı, hemşire, psikolog vb.), yargıçlar, öğretmenler ve diğerlerinin bu konuda eğitim almaları”nı gerekli görmektedir (Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları, BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı, 2004: 40).

Bu anlayış değişikliği gerçekleşikten sonra, katılımın sağlanabilmesi için gerçekçi ve detaylı bir planlama çalışmasına gereksinim bulunmaktadır. Oysa birçok kurum, çocuk ve gençlerin katılımını sağlamak için ciddi bir çaba sarf etmemektedir. Bu yüzden yapılan çalışmalar henüz istenilen sonuçlara ulaşmaktan uzaktır.

Çocukların ve gençlerin katılımı konusunda kurum düzeyinde yapılması gerekenler şu şekilde özetlenebilir (Revens, 2007):

“Gerçekçilik: Etkili bir katılımın sağlanması için zaman gerekir ve örgütler belirli bir zaman dilimi içinde ne düzeyde bir değişim yaratabileceklerini hesaplamalı ve bu durumu kabul etmelidirler.

Ölçülebilir Olmak: Katılımın sağlanması sonucunda ne tür değişikliklerin/

ne tür gelişmelerin olacağı tanımlanmalı ve değişimin kanıtları ölçülebilir olmalıdır.

Spesifik Olmak: Sonuçlar, değişim için açık ve net öneriler sağlamalıdır ve hem yetişkinler hem de çocuklar-gençler tarafından anlaşılır olmalıdır. Böylece değişimi ölçmek için kullanılacak kanıtlar toplanabilir ve kayıt edilebilir.

Diğer bir nokta ise, çocuk ve gençlerin katılımını sağlamak için değişmez bir reçete olmadığını kabul etmektir. Çocuk ve gençlerin katılımını sağlamak için izlenecek yöntemler, toplumsal yapıya, kültürel değerlere, müracaatçı kitlesinin özelliklerine ve kurumun işleyişine göre değişebilir. Bu açıdan, katılımı sağlamak için en etkili yolun ne olduğu konusu tartışılmalıdır. Literatüre göre, çocukların katılımı konusunun çeşitli düzeyleri ve boyutları bulunmakta, katılım konusunda tek bir ideal model olmadığı gibi, katılımın sağlanmasında en uygun yol da duruma göre değişmektedir (Brady 2007: 33). Hart (1992)'in katılım merdiveni metaforu ve Treseder (1997)'in çalışmaları, katılımın farklı düzeylerinin ancak belirli koşullarda en uygun seçenek olma potansiyelini taşıdığını göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal hizmet kurumlarında çocuk ve gençlerin katılımı konusu çok yönlü bir ele alışı gerektirmektedir. Katılım, bakım konusunda geliştirilecek temel standartların en önemli unsurlarından biridir. Ana baba bakımı yetersiz ya da ana baba bakımından tümüyle yoksun çocuklar, toplumda kendi kendilerine yeten, sorumlu ve katılımcı bir birey olarak yer alma olanağından yoksun kalma riski ile daha çok karşı karşıya-

dırlar. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların katılım haklarını başlı başına bir hak kategorisi olarak ele almaktadır. Örneğin bu Sözleşmeye göre, Devlet tarafından, gerekli ilgi, korunma ve bakımın gösterilmesi için belirli bir yere yerleştirilen çocuk, kendisi için alınan bu önlemin sonuçlarının düzenli olarak denetlenmesini isteme hakkına sahiptir.

Koruma ve bakım altındakiler başta olmak üzere sosyal hizmetlerin hedef kitlesi içerisinde yer alan tüm çocuk ve gençlerin katılımı konusu, mesleki uygulamaların en kritik konularından birisidir. Katılım, çocuk ve gençlere yönelik tüm programların temelidir. Bu bağlamda çocuklara/gençlere yönelik tüm programların hizmet felsefesi/değerleri, paydaşlarla/tafıflarla birlikte geliştirilmiş olmalıdır. Katılımın temelinde bilgilendirme hakkının gözetilmesi yatmaktadır. Çocuk ve gençlerin, çocuk koruma politikalarını, ilgili yasal düzenleme ve süreçlerini bilmesi, katılım temelli yaklaşımın doğal bir sonucu olarak algılanmalıdır.

Bakım ve koruma altında yaşayan çocuklar, katılımı yaşayarak öğrenecek; edindikleri deneyimleri yetişkin yaşamlarında kolayca uygulamaya aktarabileceklerdir. Bu yaklaşım, çağdaş demokrasilerde büyük değer verilen katılımcı birey/yurttaş tipinin yaratılması için önemli bir fırsat yaratacaktır.

Sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımının sağlanması için atılması gerekli olan ilk adım mevcut işleyişi katılım anlayışı ve uygulamaları bağlamında inceleyen araştırmaların yapılmasına olanak sağlamaktır. Böylece, katılımın sağlanması için mevcut olanaklar ve eksiklikler ortaya konacak-

tır. Sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımının sağlanmasında aşağıdaki önerilerin yararlı olabileceği düşünülmektedir:

- Reddedilme ya da yargılanma korkusu olmaksızın, çocukların görüşlerinin dinlenilip, değerlendirileceği tartışma forumları yapılmalıdır. İçine kapanık çocuklar, görüşlerini söylemeleri için özellikle desteklenmelidir.
- Çocukların ne hissettiklerini açıkça dile getirebilmeleri ve bu görüşlerin çalışanlar tarafından dikkate alınması önemlidir. Bu anlamda çocukların bakım veya diğer hizmetler hakkında eleştiri ve görüşlerini açıklayabileceği mekanizmalar olmalıdır.
- Yönetim, çocuklar ve personel ile etkili bir iletişim içinde olmalı, karar verme süreçlerine çocukların katılımına özen gösterilmelidir.
- Çocuklar bir bakım/koruma hizmetine yönlendirilirken onlara gerekli tüm bilgiler verilmelidir.
- Çocuklar daha hizmete yönlendirme aşamasında haklarının/ sorumluluklarının, ilgili hukukun ve programın (hizmet işleyişinin) ne olduğunun farkında olmalıdırlar.
- Bakım altına alınan çocuklar, bakım planının hazırlanması sürecinde etkin bir biçimde yer almalıdırlar.
- Bakım planı, ilgili taraflarla düzenli olarak gözden geçirilmeli, çocuklar bu gözden geçirmeye mutlaka dâhil edilmelidirler.
- Bakım altındaki çocukların/gençlerin, günlük yaşam aktivitelerine katılımlarının sağlanmasının türlü yolları bulunabilir. Örneğin yemek-

lerin seçilmesine ve hazırlanmasına katılmak iyi bir fırsat yaratabilir.

- Çocukların, günlük yaşamlarında seçimler (örneğin giyeceği giysi, izleyeceği film vb.) yapma haklarına saygı gösterilmesi katılımcı bir kişilik oluşturmaları bakımından önemlidir.
- Çocuklar, yaş ve yetenekleri hesaba katılarak, tüm sosyal etkinliklerde, bilinçli tercihler yapmaları ve uygulamaları yönünde cesaretlendirilmelidirler. Çocuklara seçim yapmak için gereksinimi olan bilgi sağlanmalıdır.
- Çocuklar kendileriyle ilgili bilgiye kolayca erişebilir ve bunlar hakkında kendilerine hizmet verenler ile konuşabilir olmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Agathones, G. (1996) "The State as a Parent". Edt: S. Nakou ve S. Pantelakis, *The Child in the World of Tomorrow the Next Generation*, Pergamon.
- Akyüz, E. (1999) "Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler". *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. Yayına Hazırlayan: Bekir Onur, s: 491-505.
- Aslan, M. ve Kaya, G. (2004) "1980 Sonrası Türkiye'de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, S: 213-223.
- Avrupa Komisyonu (2001) *Commission of The European Communities. (2001). European Commission White Paper: A New Impetus for European Youth.*
- Barford, R. (1993) *Children's Views of Child Protection Social Work*. University of East Anglia: Norwich. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006). "Agency Policy and the Partici-

- pation of Children and Young People in the Child Protection Process". *Child Abuse Review*. Vol: 15, s: 89-109.
- Barford R, Wattam C. (1991) "Children's Participation in Decision-Making. Practice" 5: 93-102. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006). "Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process". *Child Abuse Review*. Vol: 15, s: 89-109.
- Bessant, J. (2004) "Mixed Messages: Youth Participation and Democratic Practice". *Australian Journal of Political Science*. Vol. 39, No. 2, July, s: 387-404.
- Brown, K. (2006) "Participation and Young People Involved in Prostitution". *Child Abuse Review*. Vol. 15: 294-312.
- Checkoway, B. Richards-Schuster, K., Abdullah, S., Aragon, M., Facio, E., Figueroa, L., Reddy, E., Welsh, M. & White, A. (2003) Young people as competent citizens. *Community Development Journal*, 38(4), 298-309. Akt: Değirmencioğlu, S. (2008). "Demokraside Çocuk ve Gençlere Yer Açmak". *Sosyal Hizmet*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Ocak, s: 23-33.
- Cılga, İ. (1999) "Türkiye'de Çocuk Hakları Çalışmaları". *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. Yayına Hazırlayan: Bekir Onur, s: 206-516.
- Davis, JH, Edwards, R. (2004) "Setting the Agenda: Social Inclusion, Children and Young People". *Children & Society*. 18: 97-105. Akt: Brady, Bernadine. (2007). "Developing Children's Participation: Lessons from a Participatory IT Project". *Children & Society*. Volume: 21, s: 31-41.
- Değirmencioğlu, S. (2008) "Demokraside Çocuk ve Gençlere Yer Açmak". *Sosyal Hizmet*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Ocak, s: 23-33.
- Ennew, J. (2003) *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar: Planlama için Rehber*. (Çev. Çiçek Öztekin), Ankara: UNICEF.
- Ertan, B. (2002) "Demokrasi ve Yerel Yönetimler". *Review of Social, Economic & Business Studies*. Vol.2, s: 204-215.
- Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı. (2003) Avrupa Yerel ve Bölgesel İda-reler Meclisi, Strasbourg.
- Grugel, J. (2003) "Democratization Studies: Citizenship, Globalization and Governance", Government and Opposition. United Kingdom: Blackwell Publishing, s: 238-264. Akt: Yıldırım, M. (2004) "Küreselleşme Sürecinde Egemenlik". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, No: 1, S: 35-48.
- Güldiken, N. (1996) *Toplumbilimsel Boyutuyla Siyasal Katılım*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas. Akt: Aslan, M. ve Kaya, G. (2004). "1980 Sonrası Türkiye'de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1. S: 213-223.
- Hart, R. (1992) "Children's Participation: From Tokenism to Citizenship", *Innocenti Essays*, 4. UNICEF: Florence. Akt: Brady, B. (2007). "Developing Children's Participation: Lessons from a Participatory IT Project". *Children & Society*. Volume: 21, s: 31-41.
- Horejsi, C.R. (1973) "Training for the Direct-Service Volunteer in Probation". *Federal Probation*. Vol: 37: 38-41. Akt: Johnson, L. C. ve Yanca, S.J. (2007). *Social Work Practice A Generalist Approach*. Ninth Edition. Pearson Education Yayınları.
- James, A, Prout, A. (1990) *Constructing and Reconstructing Childhood*. Falmer: London. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006) "Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process". *Child Abuse Review*. Vol: 15, s: 89-109.
- Jans, M. (2004) "Children as Citizens: Towards a Contemporary Notion of Child Participation". *Childhood*, 11: 27-44. Akt: Brady, B. (2007) "Developing Children's

- Participation: Lessons from a Participatory IT Project". *Children & Society*. Volume: 21, s: 31–41.
- Karataş, K. (2000) "1920'den 2000'e Türkiye'de Çocuk Olmak" *Ufkun Ötesi Aylık Dergi*. 4, 16: 2-6.
- Lansdown, G. (2001) Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making. Innocenti Research Centre: Florence. Akt: Brady, B. (2007) "Developing Children's Participation: Lessons from a Participatory IT Project". *Children & Society*. Volume: 21, s: 31–41.
- Littell, J. H. ve Tajima, E. A. (2000) "A Multilevel Model of Client Participation in Intensive Family Preservation Services". *Social Service Review*, 74,405-435. Akt: Dawson, K. ve Berry, M. (2002) "Engaging Families in Child Welfare Services: An Evidence-Based Approach to Best Practice". *Child Welfare*. Vol. LXXXI, 2 • March/April, s: 293-317.
- Müftü, G. (1997) "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri Notları. Ankara: TC. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı, Yayın No: 3, s: 17-24.
- National Assembly for Wales. (2000) Working Together to Safeguard Children: A Guide to Inter-Agency Working to Safeguard and Promote the Welfare of Children. National Assembly for Wales: Cardiff. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006) "Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process". *Child Abuse Review*. Vol: 15, s: 89-109.
- Neydim, N. (2006) "Türkiye'de Çocuk Edebiyatının Gelişim Çizgisi" *Sivil Toplum, Journal of Civil Society*. Ekim-Aralık. S: 119-121.
- Oldfield, C, and Fowler, C. (2004) *Mapping Children and Young People's Participation in England*. National Youth Agency. Akt: Revans, L. (2007) "Participation of Children in Shaping Services". *Community Care*. 6/7/2007, Issue 1676.
- Parton, N., Thorpe D., Wattam C. (1997) Child Protection: Risk and the Moral Order. Macmillan: London. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006) "Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process". *Child Abuse Review*. Vol: 15, s: 89-109.
- Revans, Lauren (2007) "Participation of Children in Shaping Services". *Community Care*. 6/7/2007, Issue 1676.
- Sanders, R. ve Mace, S. (2006) "Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process". *Child Abuse Review*. Vol: 15, s: 89-109.
- Sanford, F. S. (1980) Limits of Citizen Participation in Planning Social Service Programs". *Social Work*. March, s: 153–154.
- Schofield, G, Thoburn, J. (1996) *Child Protection: The Child in Decision-Making*. Institute for Public Policy Research: London.
- Sinclair R. (2004). "Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable". *Children & Society*. 18: 106–118. Akt: BRADY, B. (2007). "Developing Children's Participation: Lessons from a Participatory IT Project". *Children & Society*. Volume: 21, s: 31–41.
- Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları, BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı (2004) Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını, Yayın No: 007. Çev: Veli Duyan.
- Şaylan, G. (1998) *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*. TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi. Ankara.
- Torrance, K. (1998) *Contemporary Childhood: Parent–Child Relationships and Child Culture*. DSWO Press: Leiden. Akt: Brady,

B. (2007) "Developing Children's Participation: Lessons from a Participatory IT Project". *Children & Society*. Volume: 21, s: 31-41.

Treseder, P. (1997) Empowering Children and Young People: Promoting Involvement in Decision Making. Training Manual. Save the Children Fund and Children's Rights Office: London. Akt: Brady, B. (2007). "Developing Children's Participation: Lessons from a Participatory IT Project". *Children & Society*. Volume: 21, s: 31-41.

Uygun, O. (1996) *Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları*. TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi. Ankara. Akt: Cılga, İ. (2004) *Okulda Katılımcı Demokrasi Modeli*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 015. Ankara.

Wells, J. (1993) "The Participation of a 3-year-old in Child Protection: A Challenge to Orthodox Intervention". *Child Abuse Review*. 2: 42-46. Akt: Sanders, R. ve Mace, S. (2006). "Agency Policy and the Participation of Children and Young People in the Child Protection Process". *Child Abuse Review*. Vol: 15, s: 89-109.